Det er på høy tid at Norah Lange anerkjennes som den ekstraordinære forfatteren hun var, skriver **Mirko Stopar.**

En oversett voyeur

Mirko Stopar

MED ANDRE ORD

SPIONEN: Som ung jente la Norah Lange diktene sine så forfatterne som samlet seg hjemme hos henne, skulle lese dem. Selv sto hun bak gardinene og fulgte med.

FOTO: UKJENT FOTOGRAF, WIKIMEDIA COMMONS

Det er vanskelig å tro at den argentinsk-norske forfatteren Norah Lange (1905–1972) fortsatt er så godt som ukjent i Norge. Denne uken er det 50 år siden hun døde. Bare én av bøkene hennes, «Cuadernos de infancia», hennes mest kanoniske verk, er oversatt til norsk («Notatbok frå ein barndom»). Og hvis hun blir sitert eller navngitt i Norge, er det vanligvis av grunner som har mer å gjøre med rollen Lange inntok som muse i det argentinske litterære livet, i skyggen av store menn, enn det har å gjøre med forfatterskapet hennes. La oss ta en titt på disse grunnene, så vi kan bli kvitt dem en gang for alle.

Det er sant at Norah Lange ble overskygget av nærheten hun hadde til to svært viktige menn i den argentinske litteraturen.

Den første er Jorge Luis Borges, som etter at han kom fra Europa i 1921 introduserte Lange for ultraismen (en litterær bevegelse som fremmet bruken av metaforer, frie vers og lokale neologismer) og hjalp utgivelsen av hennes første diktsamling ved å skrive en hyllende prolog. Borges, som hadde en fetter til felles med Norah, deltok aktivt i de legendariske kulturelle samlingene som ble arrangert hjemme hos familien Lange i Calle Tronador i Buenos Aires. Oliverio, som var 15 år eldre enn Norah og kom fra en enda rikere familie enn Langes, var en ekstravagant og provoserende surrealist som kjempet mot litterær høytidelighet med uærbødige stunts. For ham var liv og arbeid uatskillelige deler av samme kunstneriske prosjekt. Men hun var mer enn Borges' muse og den eksentriske Girondos livspartner; det er på tide å begynne å se Norah Lange for den ekstraordinære forfatteren hun var.

> *«Hun reiste til Oslo, alene, på et norsk lasteskip, som eneste passasjer»*

Det kan hende at han på et tidspunkt ble tiltrukket av den ville, unge skandinaviskættede kvinnen med det rødlige håret.

Det var tider av sprudlende og lidenskapelige litterære debatter, og ingen var en større ideologisk motstander av Borges enn avantgardepoeten Oliverio Girondo, som Norah Lange ble dypt forelsket i en dag i 1926.

Nora, som ble døpt uten bokstaven «h» på slutten av navnet som hun senere la til selv, var datter av en nordmann fra Christiania og en argentiner som også hadde norsk far (fra Erfjord), og hun ble født i Buenos Aires i 1905. Faren hennes, Gunnar Lange, var militær, landmåler, dikebygger og oppdagelsesreisende – og søskenbarnet til Alexander Kielland. Norah var den fjerde av seks søsken, fem jenter og en gutt.

Da hun var fire år gammel, fikk Gunnar tilbud om en jobb i Mendoza, ved foten av Andesfjellene, og dit flyttet han hele familien. De levde et komfortabelt liv, med tjenere og guvernanter, inntil Gunnars plutselige død tvang moren til å returnere med barna til Buenos Aires. Mye av «Notatbok frå ein barndom» skildrer den tiden. Familien Lange slo seg ned igjen i huset i Calle Tronador, selv om de nå måtte venne seg til å leve som fattige.

Det var under en av de kulturelle samlingene hjemme hos henne i ungdommen at Norah bestemte å gjøre kjent diktene hun skrev i det skjulte. Norah, som nesten var fobisk sjenert, la igjen en notatbok med dikt i stua, så de tilstedeværende forfatterne kunne lese den. Hun spionerte på dem bak gardinene og så hvordan de gjorde narr av versene hennes.

Spioneringen skulle bli en konstant i arbeidet og stilen til Lange, en forfatter som var litt av en *voyeur*. Oppmuntret av Borges ga hun i 1925 ut diktsamlingen «La calle de la tarde» («Ettermiddagsgata»), etterfulgt av «Los dias y las noches» («Dagene og nettene») året etter. Det var ikke noe nytt i dem, og Norah visste det. Senere skulle hun si at diktene var «øvelser for å glede læreren». Den læreren er utvilsomt Borges.

Kort tid etter at hun møtte Oliverio, dro han på en lengre reise til Europa. Norah skrev til ham hver dag, og dette ble inspirasjonen til den glemte brevromanen «Voz de la vida» («Livets stemme») fra 1927, som hun heller ikke var fornøyd med. Og det er absolutt et svært mislykket verk, men det var hennes inntog i prosaen.

Norahs sorg ble enda større da søsteren Ruti, som hun alltid følte stod henne nærmest, giftet seg med en nordmann og flyttet til Oslo. Norah har fortalt at hun var så lei seg at hun til og med mistet håret. Hun tok en drastisk avgjørelse: Hun reiste for å besøke søsteren i Oslo, alene, på et norsk lasteskip, som eneste passasjer.

Det finnes en siste diktbok, som hun utga ved hjemkomsten fra Norge, «El rumbo de la rosa» («Rosens gang»). Den utkom i 1930 og er påvirket av tristheten og melankolien Norah gjennomgikk i den perioden. Flere dikt i boka henspiller på Norge. Hun skrev også om Norge, nærmere bestemt om norske forfattere, i en artikkel i avisen La Nación samme år. Teksten viser hvor oppdatert hun var på litteraturen i forfedrenes land. I artikkelen nevner hun Holberg, Wergeland, Ivar Aasen, Asbjørnsens eventyr, Jonas Lie og hennes fjerne slektning Kielland, Amalie Skram, Sigrid Undset, Bernt Lie, Johan Bojer og Barbra Ring.

Om Hamsun skriver hun at han «har mer prestisje enn han fortjener», selv om hun trekker frem kvalitetene til «Sult» (det er kjent at Lange var til stede på en seremoni på Nationaltheatret for å feire Hamsuns 70-årsdag, og man kan lure på om hun fikk sjansen til å hilse på ham).

Til slutt brukte Lange hoveddelen av artikkelen til å skrive om hennes favorittpoet, Herman Wildenvey. Hun likte også godt Camilla Collett og skrev en artikkel med fokus på Colletts kjærlighetsliv og verket «Amtmandens Døttre», og som kom på trykk i en annen avis året etter.

I mellomtiden måtte Norah jobbe som engelskoversetter hos General Motors. Da Oliverio Girondo kom tilbake fra Europa, ble de gjenforent og forlot hverandre aldri igjen. Lange skrev en roman basert på skipsreisen til Norge, et slags farseaktig metoo der forfatterens alter ego forvandles til en femme fatale. For Oliverio var romanen for dårlig, og han ba henne la være å utgi den. Norah gjorde det likevel. «45 días y 30 marineros» («45 dager og 30 sjømenn») utkom i 1933 og ble slaktet av kritikerne. Norah sa at prosessen med boka hadde fått henne til å innse at hun kunne gjøre hva hun ville med språket. Romanen har en veldefinert forteller og handling.

Det skulle bli siste gang det var sånn, for fra da av ga Norah Langes litterære karriere avkall på alle slike konvensjoner, og hun begynte å produsere sine beste verk.

«Notatbok frå ein barndom» ble utgitt i 1937 og fikk strålende anmeldelser og prestisjetunge priser. Det er en merkelig, falsk memoarbok. Som hennes forrige er også denne basert på virkelige hendelser, men karakterene har fått andre navn. Det finnes ingen datoer eller lineær rekkefølge på hendelsene. Faren omtales som «min far», mens moren og søstrene er «moren» og «søstrene» i bestemt form. En annen merkbar ting er måten Lange mystifiserer subjektene i de korte kapitlene, slik at det ikke er helt klart hvem de handler om, en referanse til hennes elskede Faulkner.

Fragmentering er et annet særtrekk i boken, som til tider er drømmeaktig, andre ganger marerittaktig, en patchwork strippet for klisjeer eller sentimentalitet. I denne boka dukker voyeur-fortelleren opp igjen, følelsen av noen som spionerer i hemmelighet.

«For meg er det en enorm glede å spionere. Jeg ville elske å kunne spionere på så mange mennesker som mulig i privatlivet. Det interesserer meg fordi psykologisk sett gjør folk så mye sært når de er alene», sa Lange i ett av de få intervjuene hun ga.

«Jeg liker alt som er omgitt av en viss mystikk. Jeg klarte aldri å ta ting konkret», la hun til, og dette skulle bli tydeligere etter hvert som karrieren hennes skred frem. Om «Notatbok frå ein barndom» sa hun at når mange forfattere skriver om barndommen, er de på jakt etter magiske eller fantasifulle aspekter, men hun var bestemt på å gjøre det på en helt annen måte. Effekten er at det autobiografiske oppleves som sann, selv om Lange selv hadde «en forakt for realisme».

I 1944 kom «Antes que mueran» («Før de dør»), etter min mening hennes mesterverk. Det er en roman som utdyper den eksperimentelle retningen hun startet i «Notatbok frå ein barndom», selv om den er mer kryptisk, merkelig og skremmende. Dens korte kapitler er fylt med skumle speil, dobbeltgjengere, spøkelser og stemmer som hvisker i mørke rom. «Den eneste virkeligheten som interesserer meg med karakterene mine, er psykologien, det indre. Derfor er det i mine romaner knapt noen navn eller info som konfigurerer de ytre aspektene», sa Lange i et intervju, en påstand som nesten fungerer som en bruksanvisning til forfatterskapet hennes.

«Personas en la sala» («Mennesker i rommet») fra 1950 er, etter «Notatbok frå ein barndom», hennes mest kjente verk, og det som på grunn av sin nylige oversettelse til engelsk bidrar til Langes langsomme, internasjonale anerkjennelse. Den er også den mest tilgjengelige av romanene hennes, og der voyeurismen som karakteriserer bøkene hennes, er tydeligst: Den handler nettopp om en unge kvinne som spionerer på tre mystiske damer som bor på andre siden av gata.

Oliverio Girondo ble syk, og Lange trakk seg tilbake for å ta vare på ham fram til han døde i 1967. Etter det gikk Norah Lange omtrent ikke ut igjen. Det finnes et bilde fra 1968 der man ser henne gammel, utmagret, kledd i svart og omgitt av barokkdekor med dukker, bur, krukker, utstoppede dyr og til og med en karusellhest i stua i leiligheten hennes på Calle Suipacha. Hun ble til slutt en skikkelse som godt kunne ha tilhørt en av bøkene hennes.

Forhåpentligvis vil et norsk forlag bestemme seg til å oversette og gi ut «Antes que mueran» eller «Personas en la sala». Det vil være en rettferdighetshandling for en forfatter som definitivt var så mye mer enn en muse.

Mirko Stopar
mistopar@gmail.com

FAKTA

Norah Lange (1905–1972):

- Norsk-argentinsk forfatter og poet født og oppvokst i Buenos Aires.
- Debuterte med «Ettermiddagsgaten» (1925). Skrev flere diktsamlinger, romaner og memoarer.
- Bare hennes mest kjente verk «Notatbok frå ei barndom» er oversatt til norsk (av Gunstein Bakke, på Samlaget).
- I denne teksten skriver Mirko Stopar om Norah Langes liv og virke, som for Norge og ettertiden har gått i glemmeboka. Han tar til orde for at flere av Langes verk nå bør oversettes.

Om forfatteren:

- Mirko Stopar (1974) er forfatter og filmskaper, født i Buenos Aires og bosatt i Oslo. Stopar har blant annet laget filmen «Havfruen om bord» (2021) om Norah Lange.

MUSEN: *Lange ble livspartneren til avantgardepoeten Oliverio Girondo. Her i Buenos Aires på 1940-tallet.*

FOTO: UKJENT

HAVFRUEN: Norah Lange skrev den delvis selvbiografiske romanen «45 dager og 30 sjømenn», om reisen fra Argentina til Norge på et lasteskip. Her er hun – som havfrue – ved utgivelsen av boka i 1933.

FOTO: UKJENT, STORE NORSKE LEKSIKON

Under vignetten «Med andre ord» presenterer Klassekampen lengre tekstar frå eksterne skribentar, om aktuelle emne innan politikk, vitskap, kultur og samfunn. Kronikk- og debattredaktør vurderer bidrag til sidene. Send tekstframlegg til kronikk@klassekampen.no. Maksimal lengd: 10.000 teikn inkludert mellomrom. Legg ved bilete av artikkelforfattaren. Klassekampen honorerer normalt ikkje innsendt stoff.